

na talijanski i na izvornik koji se u pristupu takvim značajnim izdanjima mora poštovati (usporedno izdanja Torrentiniana i Giuntina su od 1999. godine na internetu),⁶ a prijevod popratiti stručnom redakturom, stručnim bilješkama i po mogućnosti dodacima poput kazala i kronologija, kako je to davno začeo Radoslav Putar.

Vasarijevi *Životi* kako ih je ponudila CID-Nova za povjesničare umjetnosti nisu pouzdani izvor,

pa tako ni obvezni dio stručnih biblioteka. Nakon početnoga veselja pred naslovom *Životi slavnih slikara, kipara i arhitekata* (dijelom i zbog Vasarijeva redoslijeda, priznajem), razočaranje je duboko i temeljito. Možda mi pomogne koja druga knjiga iz Biblioteke Tragovi, na primjer: *Duhovnost: Transformacija iznutra - izvana*, ili *Disanje i zdravlje - Indijske vježbe disanja?* Ili, da se ubuduće svatko drži svoje struke, a u slobodno vrijeme i privatno tko što voli?

⁶ <http://biblio.cribecu.sns.it/vasari/consultazione/Vasari/indice.html> (1999.; 2. kolovoza 2007.)

Magdalena Skoblar

Godine 1996. pojavilo se prvo izdanje knjige *Predromanička arhitektura u Hrvatskoj* autora Vladimira Gossa. Deset godina nakon toga, 2006., svjetlo dana ugledalo je i drugo izdanje koje je, kako nas sam autor obavještava, prošireno za jednu trećinu i osuvremenjeno. Razlika između prvog i drugog izdanja očituje se i u tehničkim karakteristikama nove publikacije tiskane na većem formatu i popraćene većim brojem ilustracija, bilo da je riječ o kvalitetnim fotografijama arhitekture i skulpture ili o

JOŠ JEDNOM O PREDROMANIČKOJ ARHITEKTURI U HRVATSKOJ

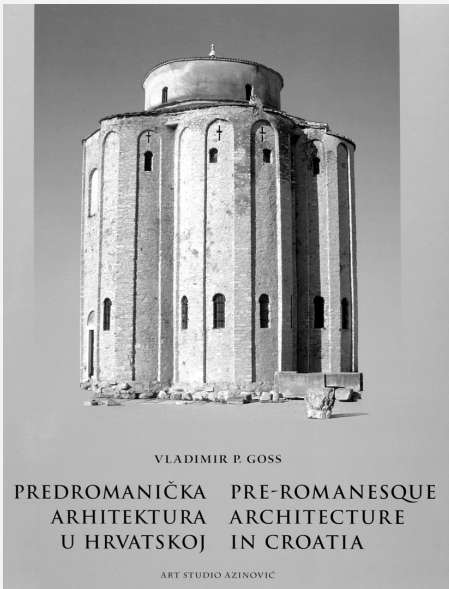
VLADIMIR P. GOSS, *Predromanička arhitektura u Hrvatskoj*, Zagreb, Art Studio Azinović, 2006., 239 str., ISBN 953-6271-65-6

preglednim tablama s arhitektonskim nacrtima.¹ Riječ je o dvojezičnom izdanju na hrvatskom i engleskom jeziku, u kojem je zadržana forma iz prvog izdanja gdje se na istoj stranici, jedan do drugog, nalaze stupci teksta na oba jezika. Knjiga je koncipirana tako da započinje predgovorom koji je napisao urednik Andrija Mutnjaković, nakon čega slijedi Gossov uvod i sedam poglavlja o samoj predromaničkoj arhitekturi.²

¹ Knjiga je popraćena s 55 fotografija u boji, 73 crno-bijele fotografije i 50 tabli s arhitektonskim nacrtima.

² Budući da se autor koristi pojmom predromanika, istim pojmom koristim se u prikazu njegove knjige, iako vjerujem da je pojam ranosrednjovjekovna arhitektura daleko prikladniji.

Iz Mutnjakovićeve predgovora, napisana za prvo izdanje, čitatelj ne doznaje ništa o tome zašto se urednik odlučio na objavu knjige, tim više što je riječ o drugom izdanju, niti o tome u čemu je njezina važnost za znanstvenu javnost. Umjesto toga predgovor ispunjava tridesetak stranica s uobičajenim povijesnim pregledom antike i kasne antike koji otvara gotovo svako djelo na temu hrvatske predromanike. Neizbježna je i nostalgija prema istraživačima prve generacije, pa se, primjerice, Jacksonova pogrešna, iako šarmantna, izjava da je obilazeći predromaničke crkve na hrvatskoj obali Jadrana pronašao najmanje katedrale na svijetu, uopće ne korigira, već stoji na početku i na kraju Mutnjakovićeve predgovora.

Da je zapravo riječ o drugom izdanju, doznajemo tek u Gossovu uvodu, pa se teško oduprijeti dojmu da je njegov uvod više nalik predgovoru, dok je Mutnjakovićev predgovor zapravo uvod u prostorno-vremenski okvir kojim se bavi ostatak knjige. Ponešto začuđuje nedostatak bilješki kroz tekst knjige, a prena-

glašeno pojednostavljivanje očito je i u poglavlju o historiografiji naslovljenu *Proučavanje najranije hrvatske umjetnosti*, u kojem se taksonomski nabrajaju radovi glavnih aktera u izučavanju hrvatske predromaničke umjetnosti na samo sedam stranica koje uz to sadržavaju i prijevod na engleski te reprodukcije.

Sljedeće poglavlje, prikladno nazvano *Što je predromanika?*, odražava autorovu želju da prije razmatranja same arhitekture pojasni pojam predromanike i naznači glavne smjernice svojih interpretacija. Na ovom mjestu željela bih istaknuti nekoliko zamjerki na račun ovog poglavlja. Prva se odnosi na autorovo tumačenje predromaničke umjetnosti kao eksperimentalnog stila koji tek treba doći do "samosvijesti rane zrelosti" koja očito koincidira s pojavom romanike te je predromanici trebalo "oko šest stoljeća, da nađe pravi put." Bojim se da u 21. stoljeću taj vinklmanovski pogled koji predromaniku doživljava kao stil koji ima svoj progres i rastući doseže zrelost, pogled koji Goss čak širi izvan vremenskog okvira jednog stila jer mu konačan cilj vidi u sljedećem stilu, u ovom slučaju u romanici, jednostavno zvuči zastarjelo. Istovremeno, taj pogled nas ne iznenađuje jer autor svjesno odabire pojam predromanika premda ga u znanstvenoj literaturi sve češće mijenja kronološko-povijesni pojam ranoga srednjeg vijeka, upravo zbog njegovih pejorativnih konotacija predromanike kao pojave koja je važna samo utoliko što je prethodila drugom stilu. Bez osvrtnja na terminologiju, koja je i inače bolna točka ove knjige, ostali smo prikraćeni za otvaranje važne rasprave oko problema stila - primjerice, je li predromanika jedinstven stil i zašto nije zaslužila bolji naziv? Budući da se o umjetnosti hrvatskoga ranog srednjeg vijeka tako rijetko izdaju knjige u pravom smislu riječi,

pri čemu ne mislim na kataloge izložbi, vodiče ili na ponovno tiskanje već objavljenih znanstvenih radova u obliku knjige, prava je šteta što se propušta prilika da se načnu intrigantna pitanja i kritički preispitaju dosadašnje teze.

Kad je riječ o obradi same arhitektonske građe, Goss predromaničku arhitekturu dijeli u tri skupine i svakoj dodjeljuje zasebno poglavlje: *Tradicionalna predromanička skupina*, *Kraljevska predromanička skupina* te *Ranoromanička skupina*. Ona otkrivaju da autor u predromaničkoj arhitekturi razaznaje tri struje: onu koja teži tradiciji, onu koja oponaša onodobna karolinška ostvarenja i onu koja anticipira buduća dostignuća. Glavnina predromaničke arhitekture, od crkve Sv. Donata u Zadru, šesterolisnih crkava na tlu Dalmacije i hrvatske kneževine do jednobrodnoga kupolnog tipa u južnoj Dalmaciji i drugih već prepoznatih tipova, obrađena je u okviru tradicionalne skupine. I dok u Dalmaciji i u kneževini tu skupinu karakterizira obnova izgradnje u 8. i 9. stoljeću prilikom čega se preuzimaju oblici iz ranokršćanske arhitekture, kod razmatranja istarskih crkava Goss iznosi mišljenje da je u Istri riječ o kontinuitetu ranokršćanske i bizantske tradicije, a ne o njihovoj obnovi. Velik broj građevina koje ovo poglavlje obuhvaća ipak se koliko-toliko da svesti na zajednički nazivnik u metodološkom smislu, iako se o svrstavanju crkava Sv. Lovre i Sv. Nediljice u Zadru iz 11. stoljeća u istu grupu s adaptacijama ranijih struktura može raspravljati.

U poglavlju o "kraljevskoj" predromaničkoj skupini većinom nalazimo crkve 9. stoljeća koje su dali podignuti vladari hrvatske kneževine ili njihovi župani. To su dobro poznate građevine s westwerkom iz dalmatinskog zaleđa poput crkve u Bijaćima, Biskupiji, na vrelu Ce-

tine i na Lopuškoj glavici. O njima Goss iznosi nekoliko smionih hipoteza kao što je ona da je upotreba obliha kontrafora koji se javljaju na nekima od navedenih crkava mogla biti inspirirana prislonjenim polustupovima iz Dioklecijanove palače. Još je smionija nabačena ideja da je famozna peta crkva na Kosovu polju, posvećena Sv. Trojstvu i navodno oktogonalnog tlocrta, također nastala po uzoru na Dioklecijanov mauzolej, što Goss dovodi u svezu s Muncimirovim uvođenjem "dioklecijanske arhitekture" nakon što je naslijedio kneza Branimira. Goss objašnjava ugledanje na oblike iz Dioklecijanove palače time što su se hrvatski kraljevi smatrali nasljednicima antičkih careva. Osim što ovdje još jednom dolazi do izražaja problem terminologije, jer u 9. stoljeću Hrvatskom nisu vladali kraljevi, nego kneževi na što se, podsjećam, osvrnuo Željko Rapanić već 1987. u svojoj knjizi *Predromaničko doba u Dalmaciji*, ideja da su se u 9. stoljeću hrvatski vladari smatrali nasljednicima rimskih careva ničim se ne može argumentirati, a teško ju je i zamisliti. Jedini koji se smatrao, ali i mogao smatrati, nasljednikom rimskog cara bio je Karlo Veliki. K tome, tlocrt crkve Sv. Trojstva na Kosovu polju nije nam poznat pa ne možemo znati je li se radilo o pravilnom oktogonu ili možda o osmerolisnoj crkvi poput one u Ošlju, čime je otežana usporedba s Dioklecijanovim mauzolejom koji, ako se već moramo dotaknuti semiologije, u 9. stoljeću više nema značenje poganskog mauzoleja jer je od 7. stoljeća ta građevina stolna crkva splitskog biskupa.

U poglavlju o ranoromaničkoj skupini Goss se bavi samo onim crkvama koje po njemu utjelovljuju sklad i čistoću ranoga romaničkog stila koji je već davno prepoznat kao zasebna faza. Osim cjelovitih crkava kao što su Sv. Petar i

Mojsije u Solinu i Sv. Martin u Lovreču Pazena-tičkom, razmatraju se i dijelovi crkava kao što su toranj ili predvorje, koji imaju romaničke odlike. Nakon ovog poglavlja opet se javlja pitanje terminologije. Ukoliko je predromani-ka jedinstvena stilska kategorija, a sudeći po Gossu ona to jest, zašto se ranoromanička arhitektura nalazi u okviru knjige o predromanič-koj arhitekturi? Metodološki je shvatljivo da bi se crkve 11. stoljeća koje baštine tradicio-nalnu morfologiju, kao navedeni primjeri iz Zadra i Splita, mogle ubrojiti u kasne izdanke predromaničkog stila, ali isto se ne može reći za crkve koje naviještaju ranu fazu novog stila.

Na kraju, valja primijetiti da je svaka nova pub-likacija o razdoblju ranoga srednjeg vijeka vi-še nego dobrodošla a pogotovo ona koja nudi bogatstvo i visoku kvalitetu reprodukcija na jednom mjestu, kao što je to ovo drugo izda-nje Gossove knjige. Međutim, suočeni s još jednom tipološkom klasifikacijom predroma-ničke arhitekture i s problemom terminologi-je koji se očituje i u zaključku knjige, koji do-nosi i prijedlog po kojem "bi se moglo razmis-liti o stvaranju posebne (pod)stilske kategori-je za tu umjetnost Dalmacije i Istre 7. i 8. stoljeća - pred-predromanika!", moramo se zapitati nije li sazrelo vrijeme za nešto drugo.

ZA UMJETNIČKU ARHITEKTURU NOVOG DUBROVNIKA

Antun Baće

Kosta Strajnić: Dubrovnik bez maske i polemika s Vinkom Brajevićem o čuvanju dalmatinske arhitekture, (pri.) Ivan Viđen, Zagreb, K-R CENTAR i Hrvatsko restaura-torsko društvo, 2007., 266 str., ISBN 978-953-95789-1-4

Lza pomalo neobično koncipiranog naslova krije se novo izdanje dviju publikacija Koste Strajnića - *Dubrovnik bez maske* (1930.) i *Misli o čuvanju dalmatinske arhitekture* (1931., koautor Vinko Brajević), popraćenih opširnom Strajničevom biografijom (zauzima gotovo tre-ćinu izdanja) koju potpisuje Ivan Viđen. Od-mah treba istaknuti kako se radi o iznimno vrijednom priređivačkom i izdavačkom trudu da se ova dva, do sada nepravedno zapostav-ljena teksta, približe široj javnosti. Važnost i

širinu Strajnićeve djelovanja potvrdio je i ne-davno održani znanstveni skup Kosta Strajnić - život i djelo (Dubrovnik, 25. i 26. svibnja 2007.), vezan uz 120. godišnjicu Strajnićeve rođenja i 30. godišnjicu smrti.

Izdanje otvara uzorna biografska studija Ivana Viđena o Kosti Strajniću (Križevci, 1887. - Dubrovnik, 1977.), likovnom kritičaru, publicistu, konzervatoru i kulturnom radniku. Rođen u Križevcima, Strajnić prve poduke iz slikarstva